

Vulkanizmus a jeho následky

IV.

Postvulkanické procesy

David Buriánek

A. Doprovodné a postvulkanické jevy

průvodním jevem sopečné činnosti jsou různé plynné exhalace unikající z kráteru i tuhnoucí lávy

1. výrony horkých až chladných plynů - fumaroly
2. gejzír
3. termální prameny
4. bahenní sopky

Výrony horkých až chladných plynů

- Z vulkanických systémů se uvolňuje hlavně vodní pára (H_2O), CO_2 a SO_2 . V malém množství pak další složky: H_2S , H_2 , CO , HCl , HF a He .
- SO_2 : ovlivňuje skleníkový efekt a rozpad ozónové vrstvy, aerosoly v okolí sopky produkují vulkanický smog.
- H_2S : zdravotní obtíže
- CO_2 : skleníkový efekt a nad 30% ve vzduchu zahubí živočichy (Hathaway et. al., 1991).

- HCl a HF : kyselé deště, dráždí sliznice, velké obsahy F jsou nebezpečné (ničí kosti).

vulkán	Kilauea	Erta` Ale	Momotombo
geotektonická pozice	horká skvrna	divergentní rozhraní	konvergentní rozhraní
teplota	1170°C	1130°C	820°C
H_2O	37,1	77,2	97,1
CO_2	48,9	11,3	1,44
SO_2	11,8	8,34	0,50
H_2	0,49	1,39	0,70
CO	1,51	0,44	0,01
H_2S	0,04	0,68	0,23
HCl	0,08	0,42	2,89
HF	---	---	0,26

Složení vulk. exhalací v obj. %
(Symonds et. al., 1994)

Fumarola (Fumarole)

- otvor či trhlina na povrchu pyroklastik nebo lávový proudů z nichž unikají vulkanické plyny do atmosféry
  - fumarola často funguje jen několik týdnů, ale někdy může být činná celá desetiletí až staletí
  - produkuje sopečná exhalace, tj. výrony par a plynů v sopečných oblastech jejich teplota činí 100 až 800 °C (1000 °C)
  - 400-500°C - chloridy HCl, SO₂
  - kolem 200°C - salmiak, CO, CO₂, H₂S
  - nejnižší T vodní páry, CO₂, H₂S
1. unikají z kráterů a tuhoucích láv (páry chloridů, vodní pára, HCl, CO₂)
  2. při postvulkanické činnosti (páry salmiaku, SO₂, CO₂, vodní pára)

Solfatar, Vulkáno

Solfatary

- mají teploty 100 až 200°C (často uniká sirovodík a jeho oxidací vznikají nálety síry)

Mofety

- výrony o teplotě pod 100 °C jsou bohaté vodní párou a CO₂
- mohou být spjaty s výstupem teplých vod a ukládáním travertinu

Solfatary, Vulkáno

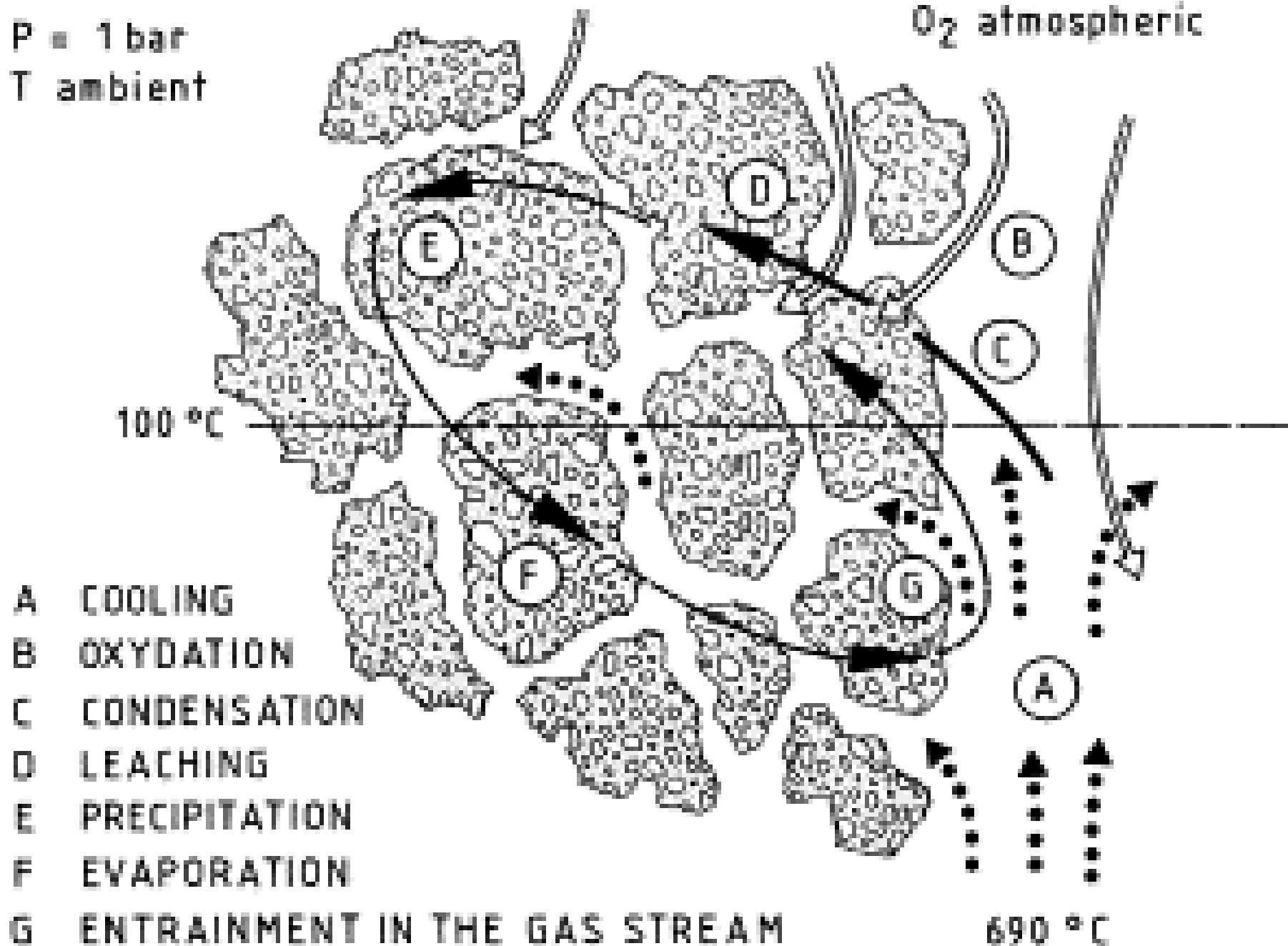

Alterace způsobené výrony horkých plynů – Calimani (Rumunsko), vulkanity se mění na sekundární minerály a na puklinách je síra

P = 1 bar
T ambient

O₂ atmospheric

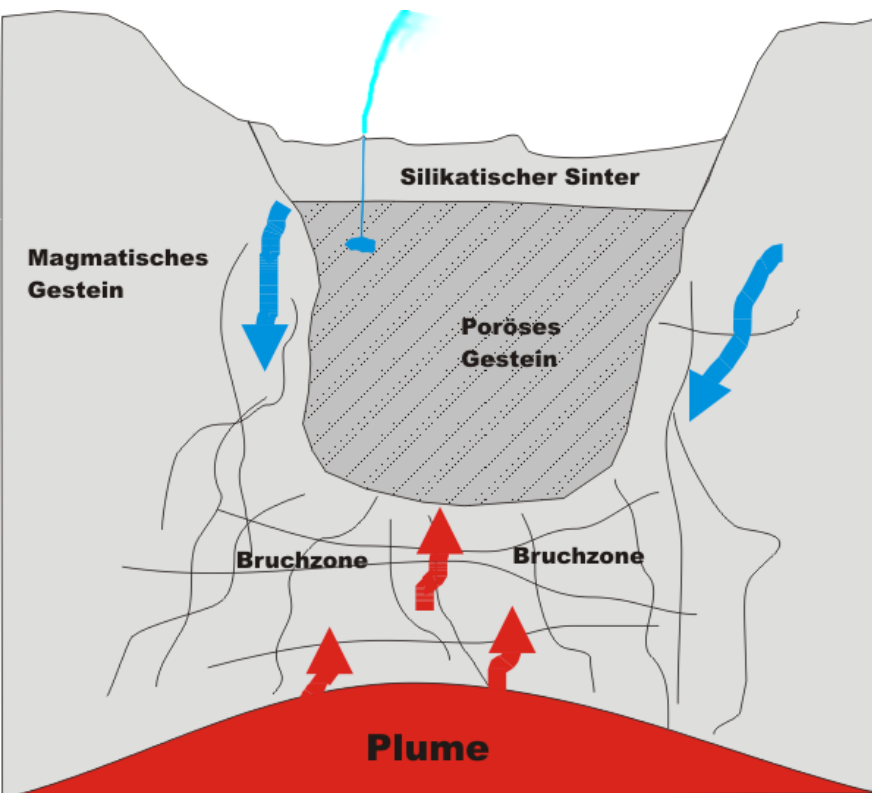

Brekcie silicifikovaných a alterovaných vulkanitů tmelená limonitem – Calimani (Rumunsko)

2) Gejzír

- vyvrhování horké vody a páry podzemních pramenů
- vodní erupce dosahují výšky i přes 50 m a často nastávají v pravidelných intervalech
- intervaly závisí na rychlosti akumulace a přehřátí vody v podzemních přívodových cestách
- z vod gejzíru se v jeho blízkosti ukládají různé vápnité nebo křemité usazeniny, tzv. sintry; křemitý sinter se nazývá gejzirit

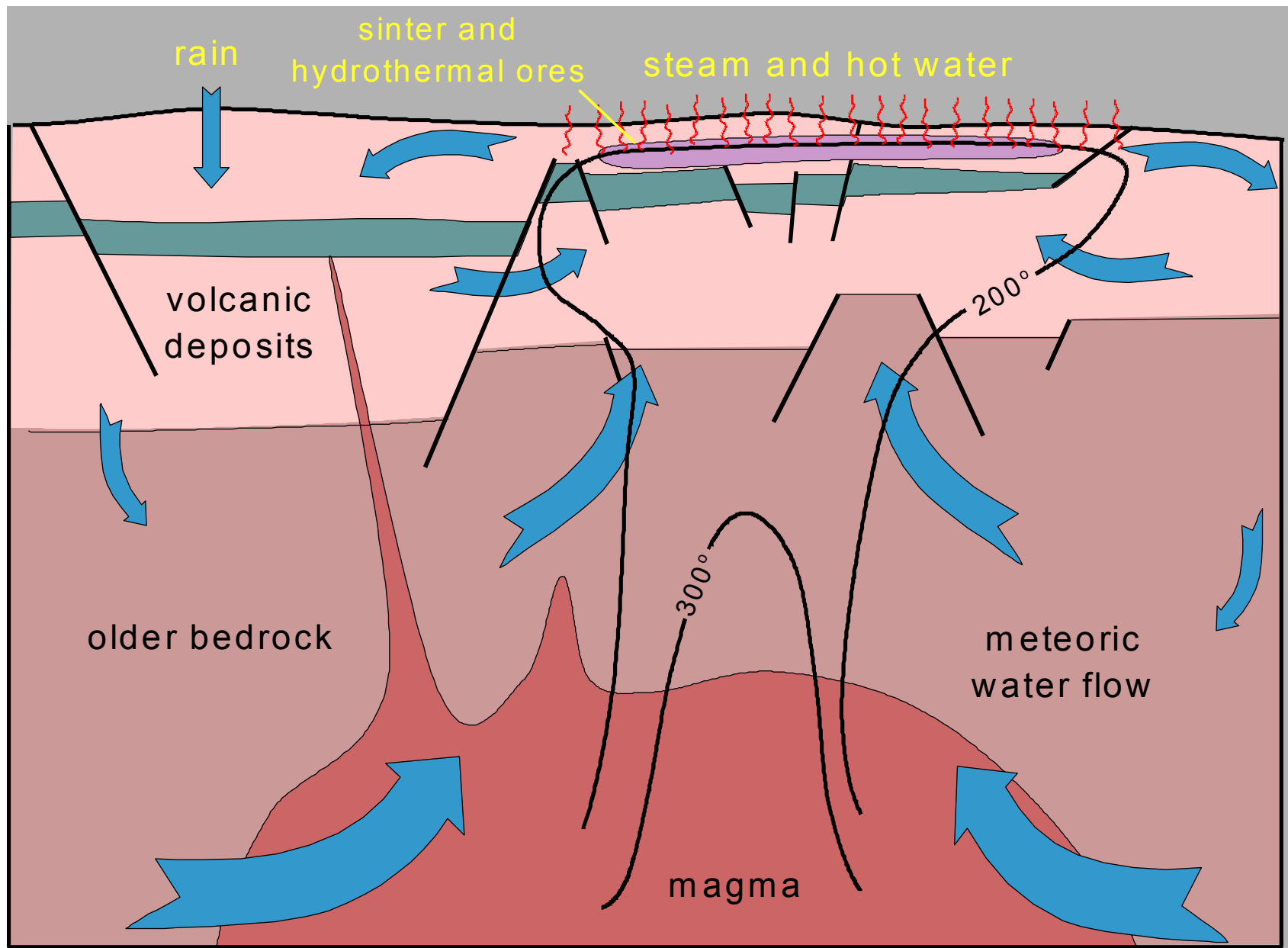

3) Termální prameny (horké prameny)

- termální pramen či horký pramen je druh pramenu kde vystupuje ohřátá voda často obohacená o minerální složky
- voda proniká puklinami v zemské kůře do značných hloubek a dostává do blízkosti magmatu, zde se ohřívá a vystupuje nahoru
- na povrchu se pramenů srážejí minerální látky vznikají travertiny atd.
  - a. vody juvenilní pochází z magmatu
  - b. vody vadosní pochází z atmosférických srážek
- patří sem většina horkých pramenů, podzemní vody rozpouštějí plynný CO₂ exhalací - kyselky

Minerální prameny, Mongolsko

Schematický řez přes hydrotermální systém který vzniká nad magmatickým krbem (Henley and Ellis (1983), *Earth Sci. Rev.*, **19**, 1-50.) Většina vody je meteorická a juvenilní voda má jen malý význam.

- termální prameny nejsou vázány pouze na suchozemské prostředí, ale vyskytují se na středoocéánských hřbetech (černí a bílí kuřáci)
- vlivem poklesu teploty dochází ke srážení nasycené vody, minerální složky vytvářejí pevná tělesa, která tvoří různé komíny, terasy, či valy

• **Travertin**

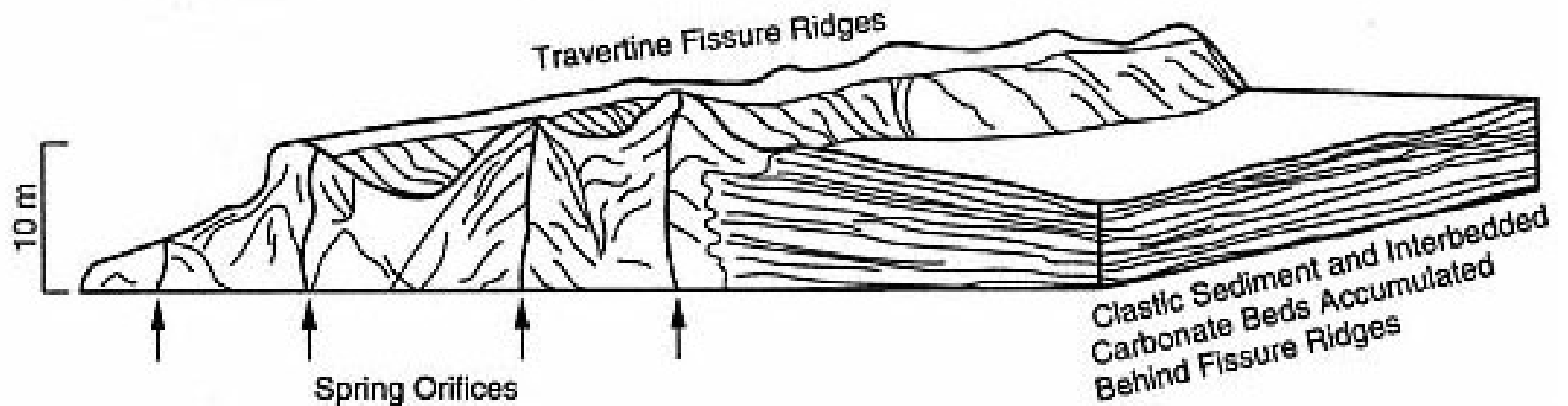
- je chemická usazená hornina vznikající na pevnině z horkých pramenů
- je pórovitý a tvořená kalcitem vzácně také aragonitem
- může obsahovat jílu a klastický křemen
- někdy fosilní zbytky

Minerální pramen, Mongolsko

Diagram of a travertine fissure ridge, showing the relationship between springs that rose along faults and fractures and the layered travertine deposited there. Where the travertine fissure ridge dammed a drainage, carbonate beds extend out as thin wedges from the fissure ridge and are interbedded with clastic sediments

Hydrotermální pramen, Jalapa, Nikaragua

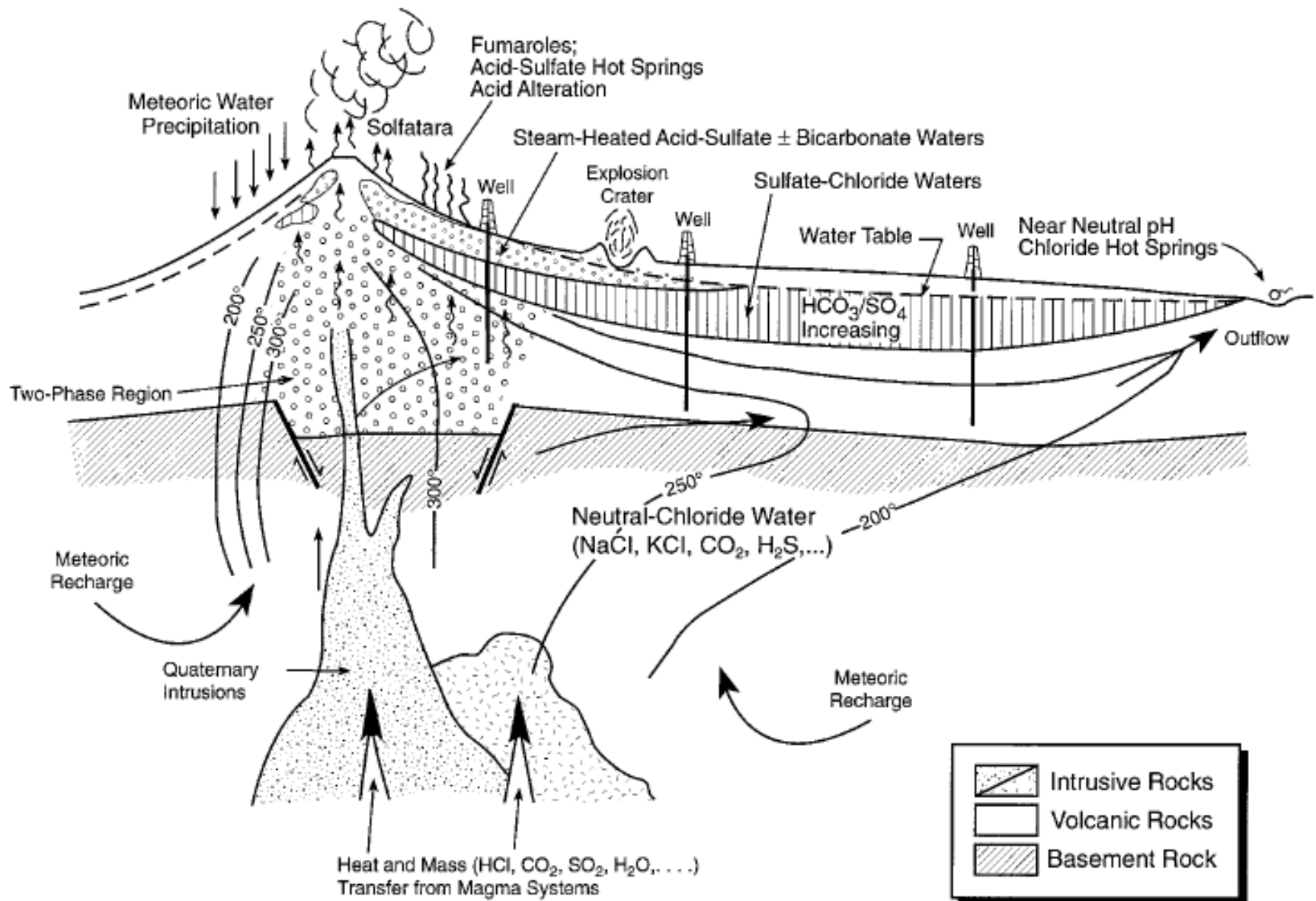
4. Bahenní sopky

- plyny a pára probublávají bahnem

Santa Clara, Nikaragua

B. Hydrotermální alterace

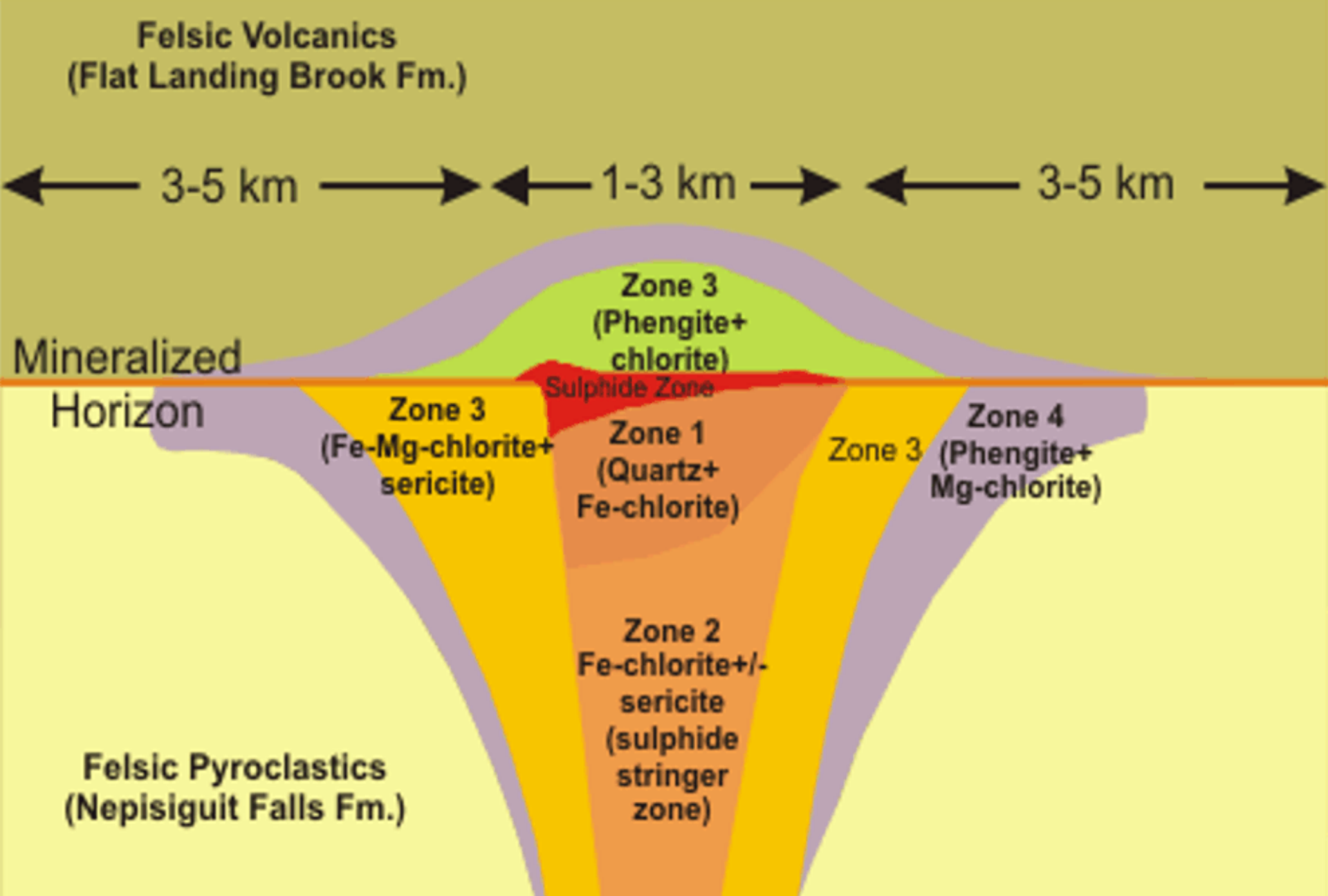

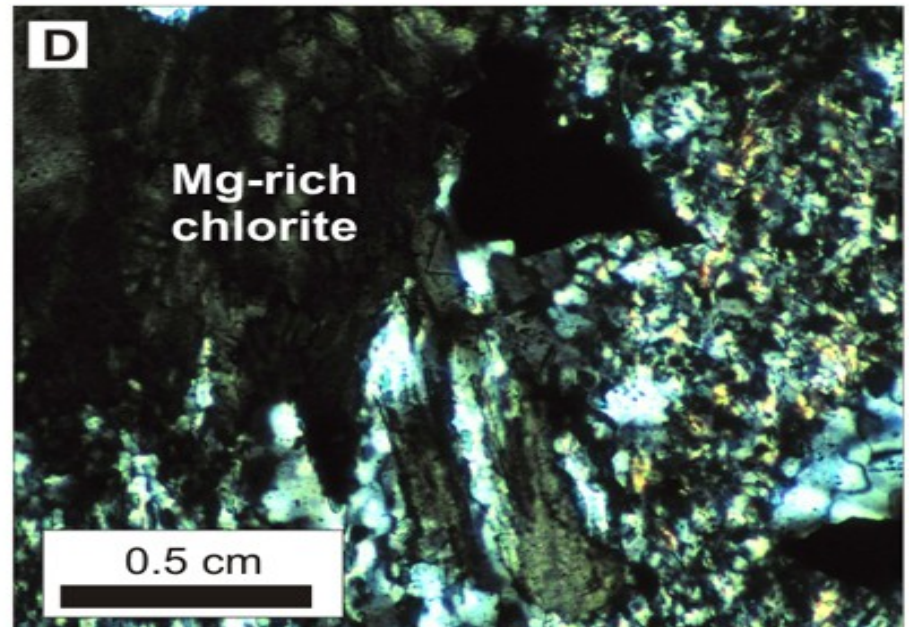
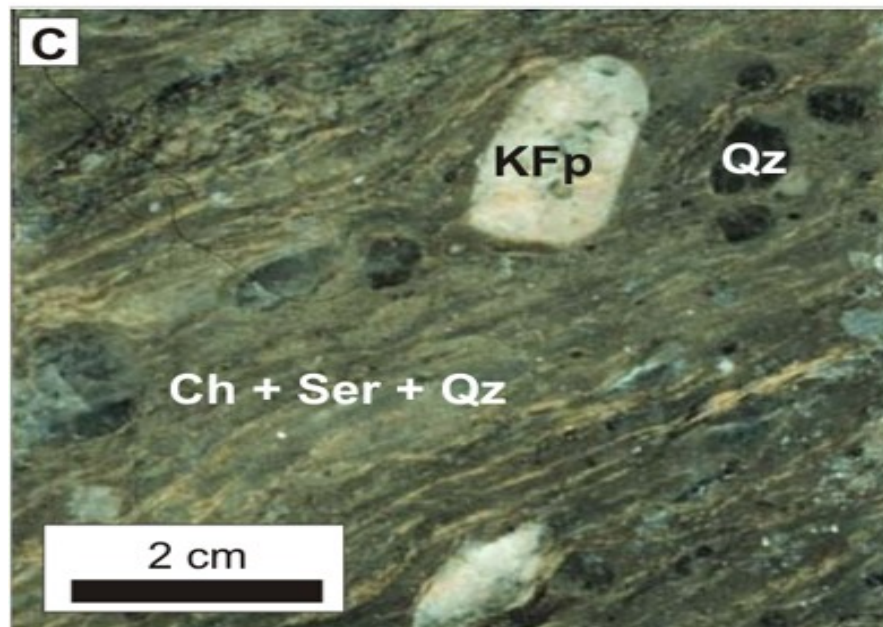
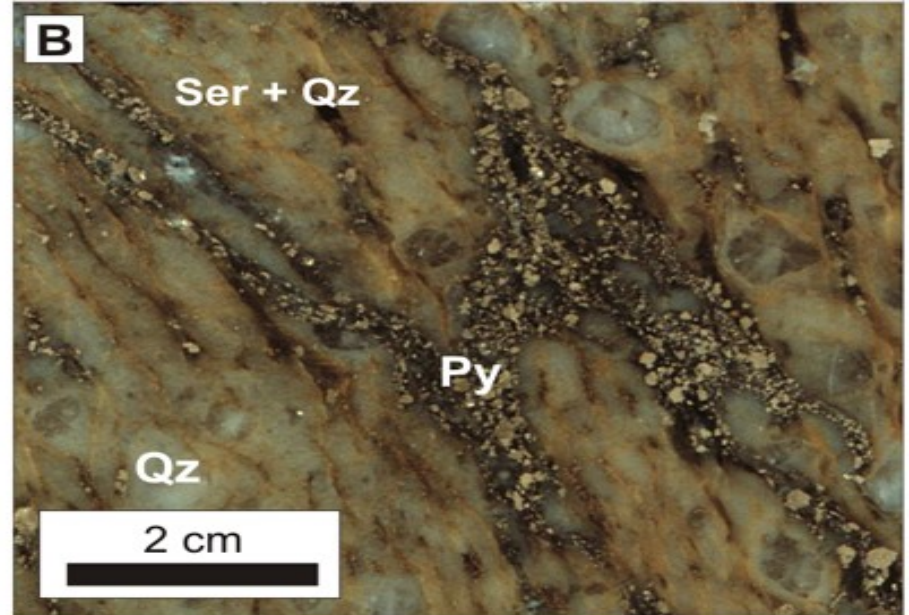
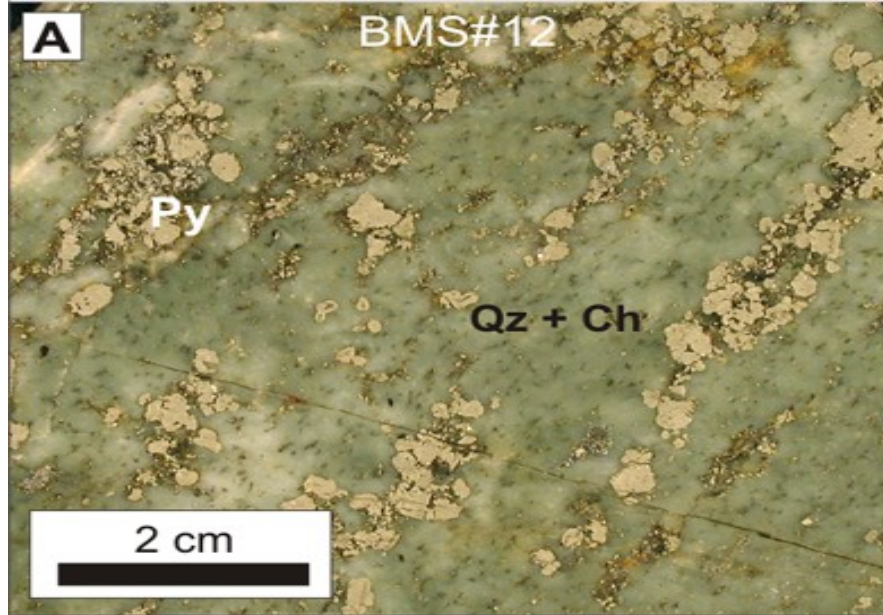
Hydrotermálně alterované pyroklastické horniny (Vulkano)

Průřez sulfidickým hydrotermálním ložiskem (VMS) s vyznačením alteračních zón (Goodfellow et al. 2003).

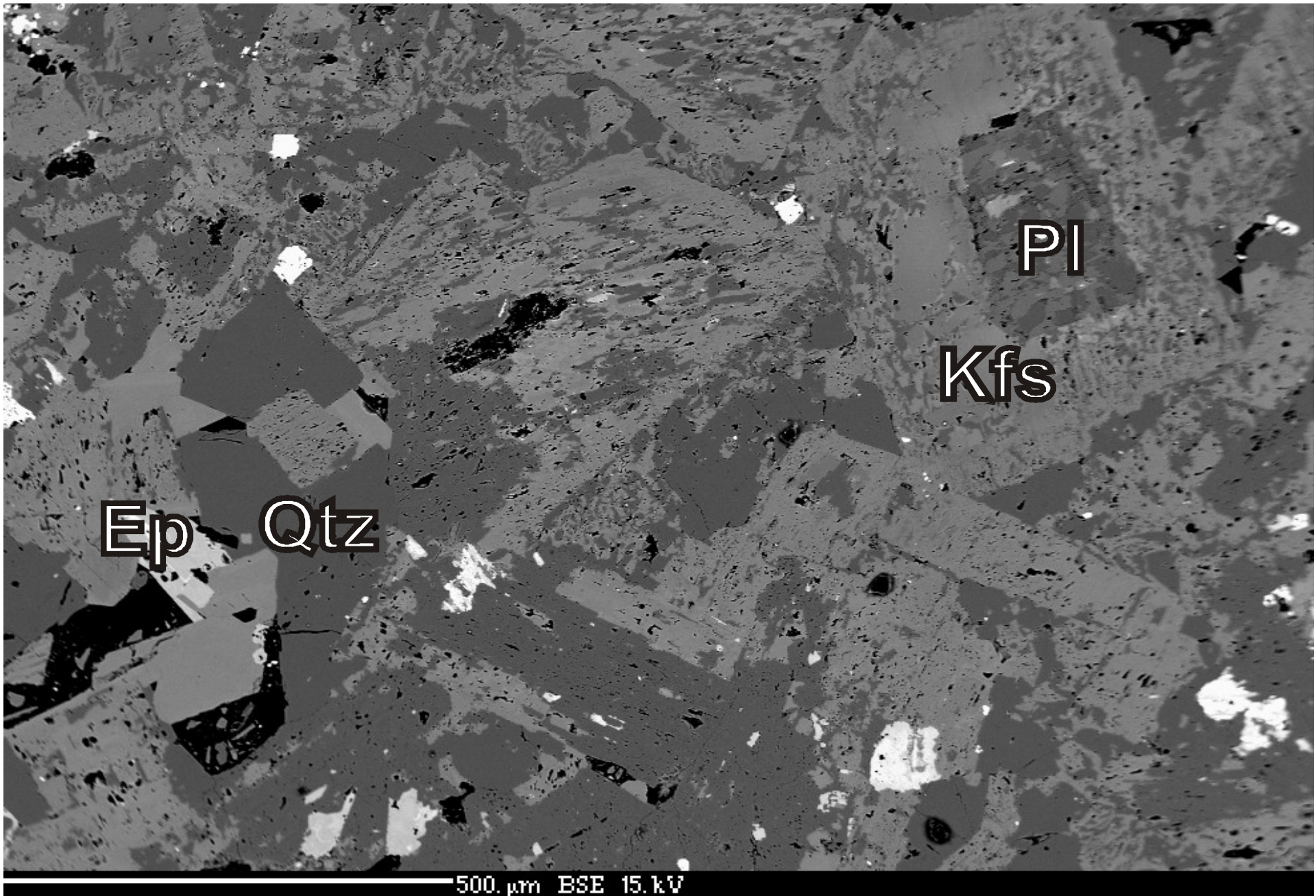

Hydrotermální alterace na ložisku Brunswick : A. silicifikace (Qz) a chloritizace (Ch) původního sedimentu vznikla kolem hydrotermálních akumulací pyritu (Py). B. Sericitizace (Ser) a silicifikace (Qz) pyroklastik kolem žilek s pyritem (Py), živec je zničen v důsledku hydrotermální alterace. C. Původní pyroklastická hornina je nahrazena směsí Chloritu, sericitu a křemene. D. Nově vzniklý Mg chlorit.

<http://gsc.nrcan.gc.ca/mindep/metallogeny>

Alterované gabro, plagioklasy jsou zatlačovány draselným živcem a na hranicích zrn se objevuje novotvořený epidot a křemen - vulkanická struktura La Luna (D0270), BSE snímek .

- snadno dochází k oxidaci $\text{Fe}^{+2} \rightarrow \text{Fe}^{+3}$ buď jako důsledek oxidace atmosférickým kyslíkem nebo kyslíkem generovaným při rozpadu vody horkým magmatem
- v důsledku hydrotermální alterace dochází k hydrataci původně bezvodých minerálů:

Olivín → iddingsit (oxidy železa + jíly), serpentín, chlorit, kalcit

Pyroxen → chlorit, serpentín, jíly, kalcit

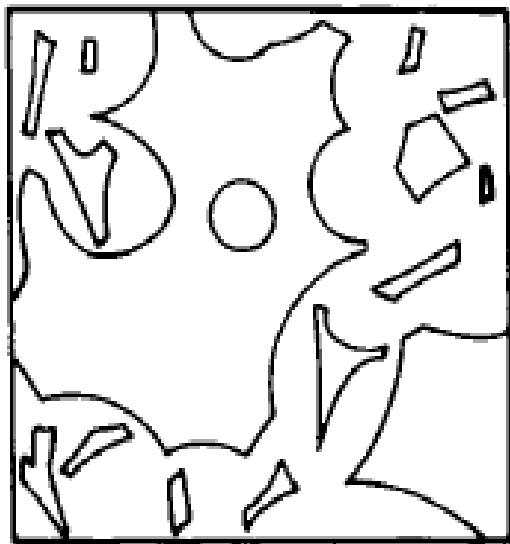
Ca Plag → jíly, světlá slída, hydratované Ca-Al silikáty, epidot, prehnit, pumpellyit, zeolity

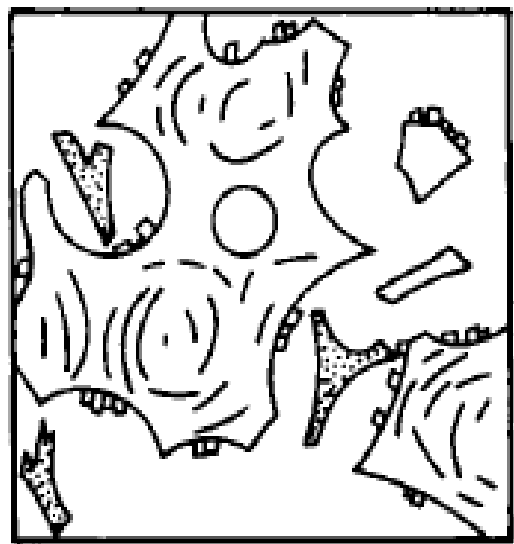
oxidace pyroklastik, Etna

Rozpad vulkanického skla podle Fishera a Schminckeho (1984)

A

B

Fresh glass

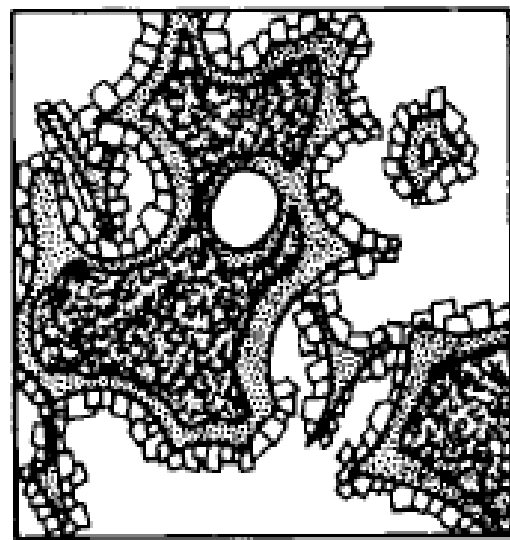
Hydrated and oxidized glass with perlitic cracks

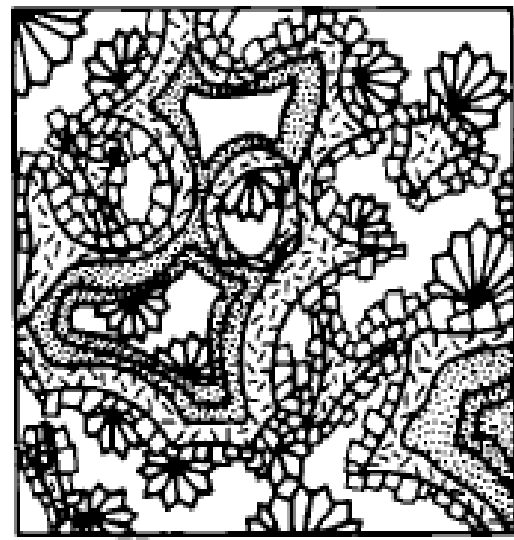
Highly altered glass

"Palagonite" bands

C

D

Birefringent "palagonite" bands

Chabazite

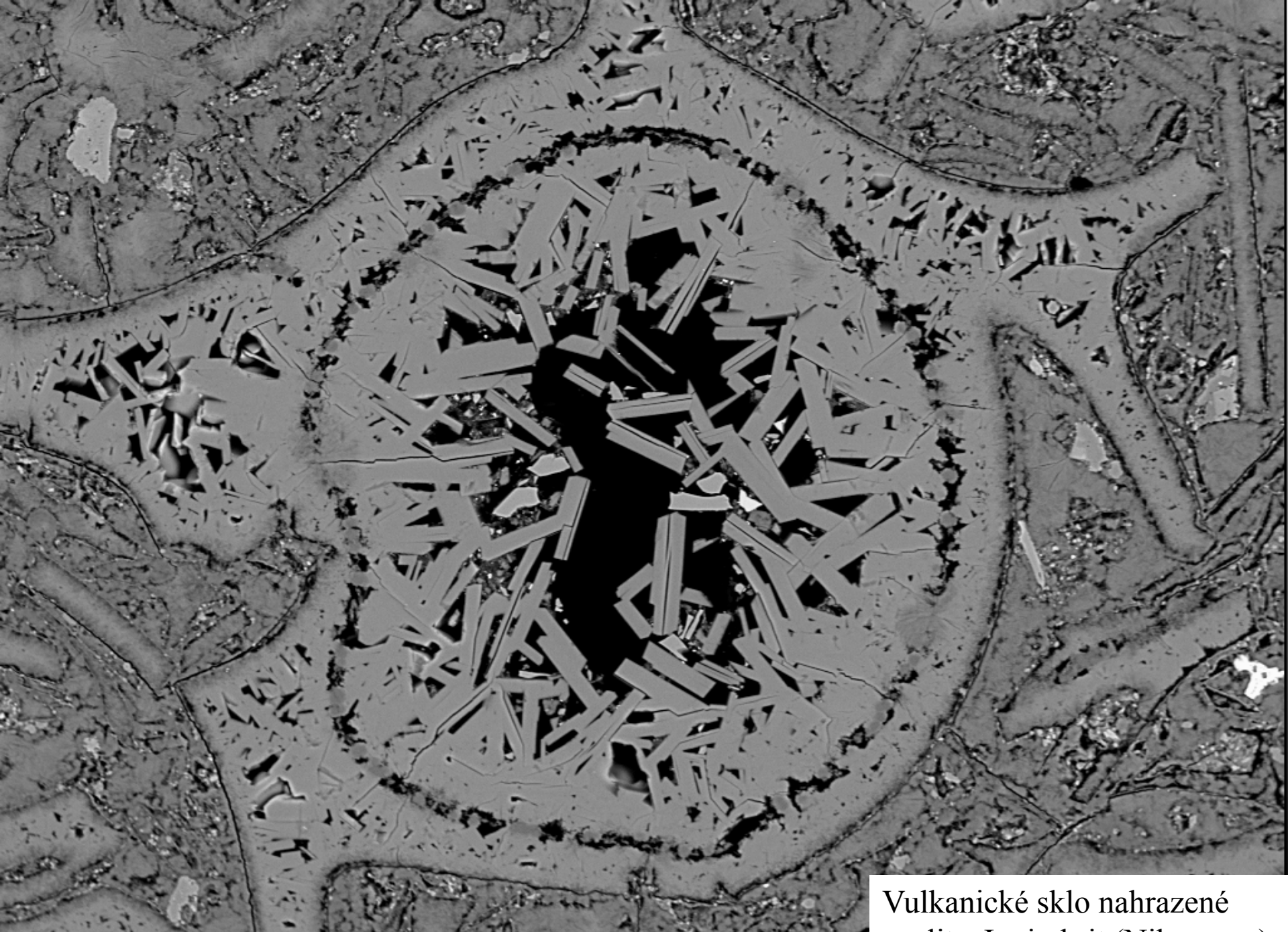
Phillipsite

Pore space

palagonit je rozložené, hydratované bazaltové sklo žluté až hnědé barvy

Vulkanické sklo nahrazené zeolity, Ignimbrit (Nikaragua)

200. μm BSE 15.kV

Typy hydrotermálních alterací

Alunitizace

- přeměna horniny vlivem roztoků bohatých na SO_4^{2-}
- vedle síranu alunitu se tvoří křemen, opál a jílové minerály většinou hlavně na úkor živců
- v horninách s vysokým obsahem Ca vzniká sádrovec nebo anhydrit

Argilitizace

- přeměna sedimentů na jílové minerály
- typickým příkladem je kaolinitizace živců

Bastitizace

- přeměna jiných tmavých minerálů než olivínu na minerály serpentínové skupiny (pyroxeny, amfiboly a flogopity)

Baueritizace

- přeměna způsobující uvolnění železa z biotitu
- odbarvený biotit se podobá muskovitu a trhliny jsou lemovány limonitem

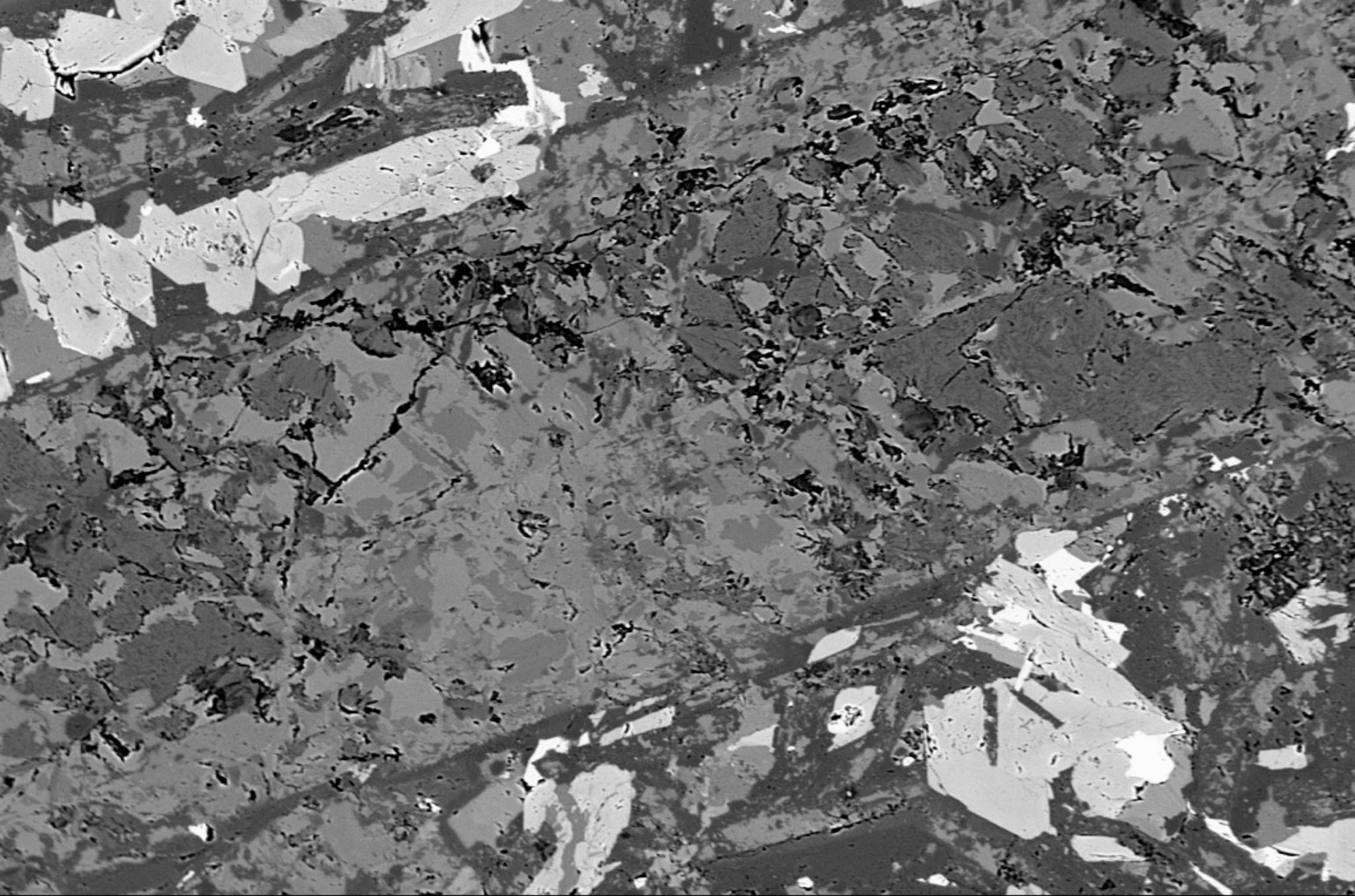
Epidotizace

- epidot (zoisit nebo klinozoisit) vzniká na úkor jiných minerálů (plagioklasů a amfibolu)

Chloritizace

- chloritizace postihuje tmavé minerály, (především biotitu, amfibolu, pyroxenu a granátu, nebo sklo).

200. μm BSE 15. kV

Saussuritizace plagioklasu b bazaltu, brněnský masiv (BB88), BSE snímek .

Propylitizace

- propylitizace postihuje vulkanické a vulkanoklastické horniny
- hydrotermální přeměna tmavých minerálů za vzniku sericitu, chloritu, epidotu, zeolitů, kalcitu a kaolinitu
- je doprovázena prokřemeněním a pyritizací

Saussuritizace

- hydrotermální přeměna postihuje středně bazické a bazické plagioklasy
- vedoucí ke vzniku zoisitu, skapolitu, sericitu, kalcitu, křemene a albitu z anortitu

Sericitizace

- hydrotermální přeměna živců (draselných i plagioklasů), při které vzniká jemně šupinkatá sericitu

Serpentinizace

- přeměna olivínu na minerály skupiny serpentinu

Skapolitizace

- hydrotermálně metasomatická přeměna spojená s přínosem roztoků s chlórem nebo sírany a vedoucí ke vzniku skapolitu

Steatitizace (talkizace)

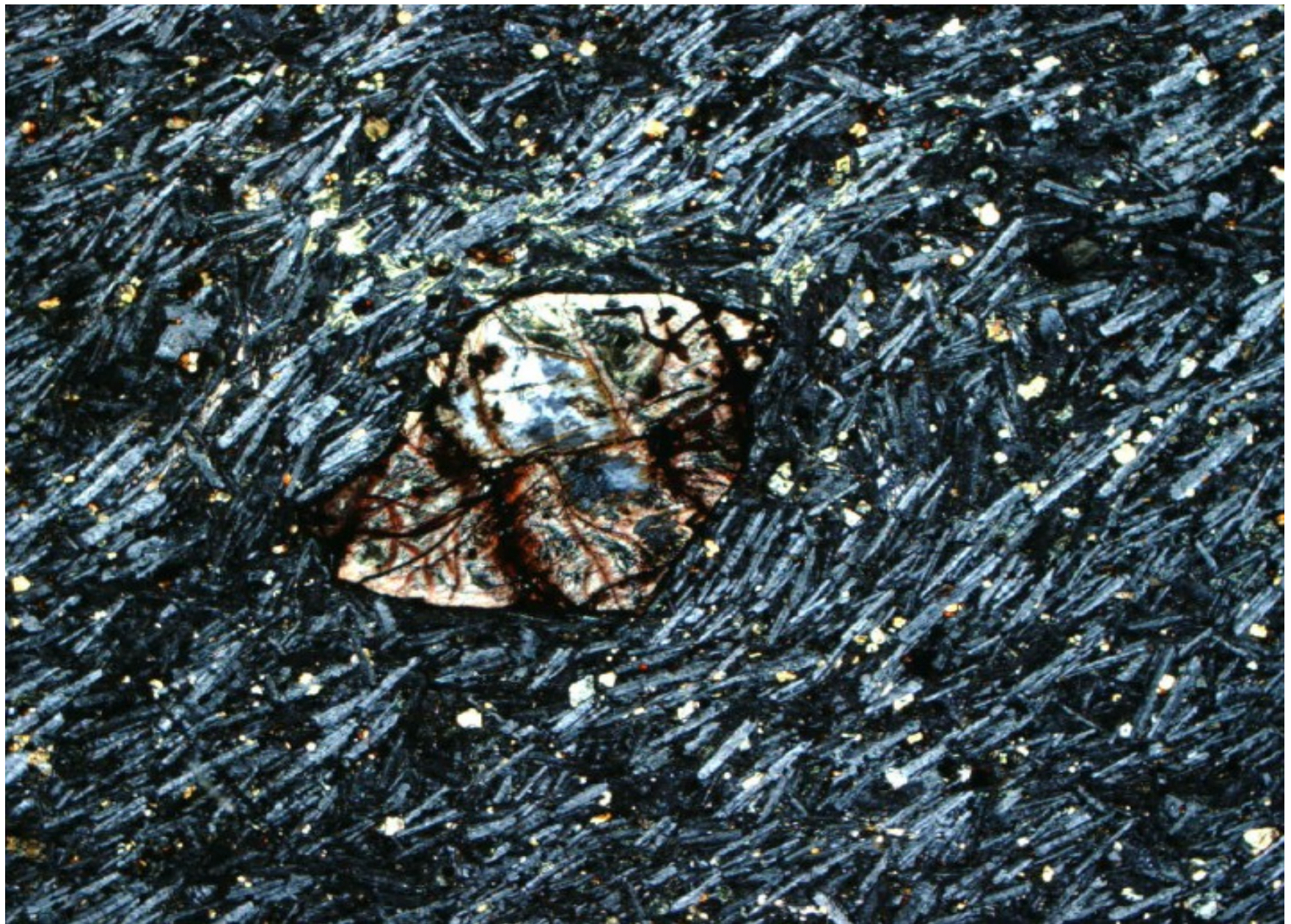
- přeměna tmavých minerálů na mastek (olivínu, pyroxenu, amfibolu, chloritu)

Uralitizace

- přeměna pyroxenu v jemně vláknitý světle zelený amfibol (tremolit až aktinolit)

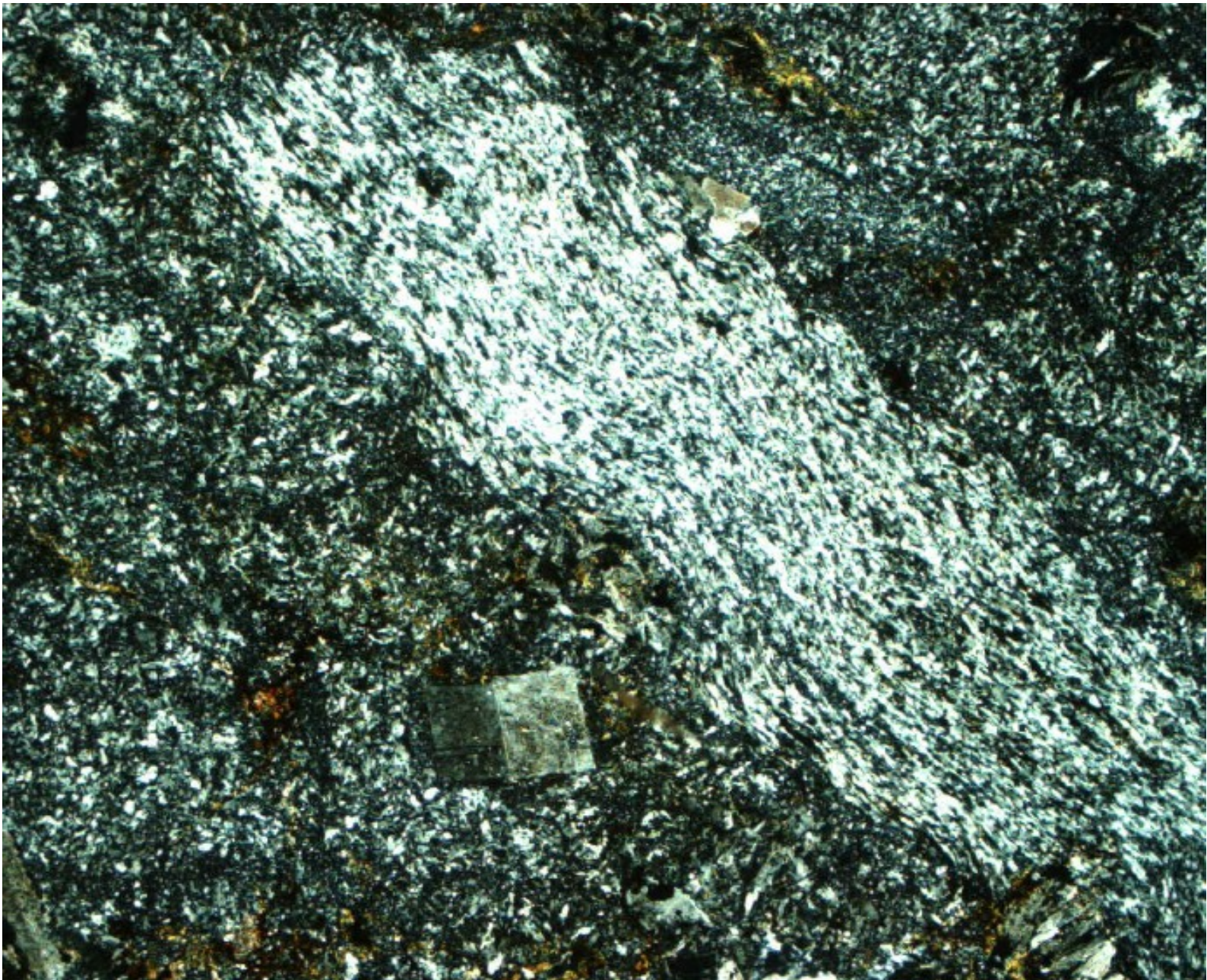
Zeolitizace

- hydrotermální přeměna, při níž jsou původní minerály nahrazovány zeolity

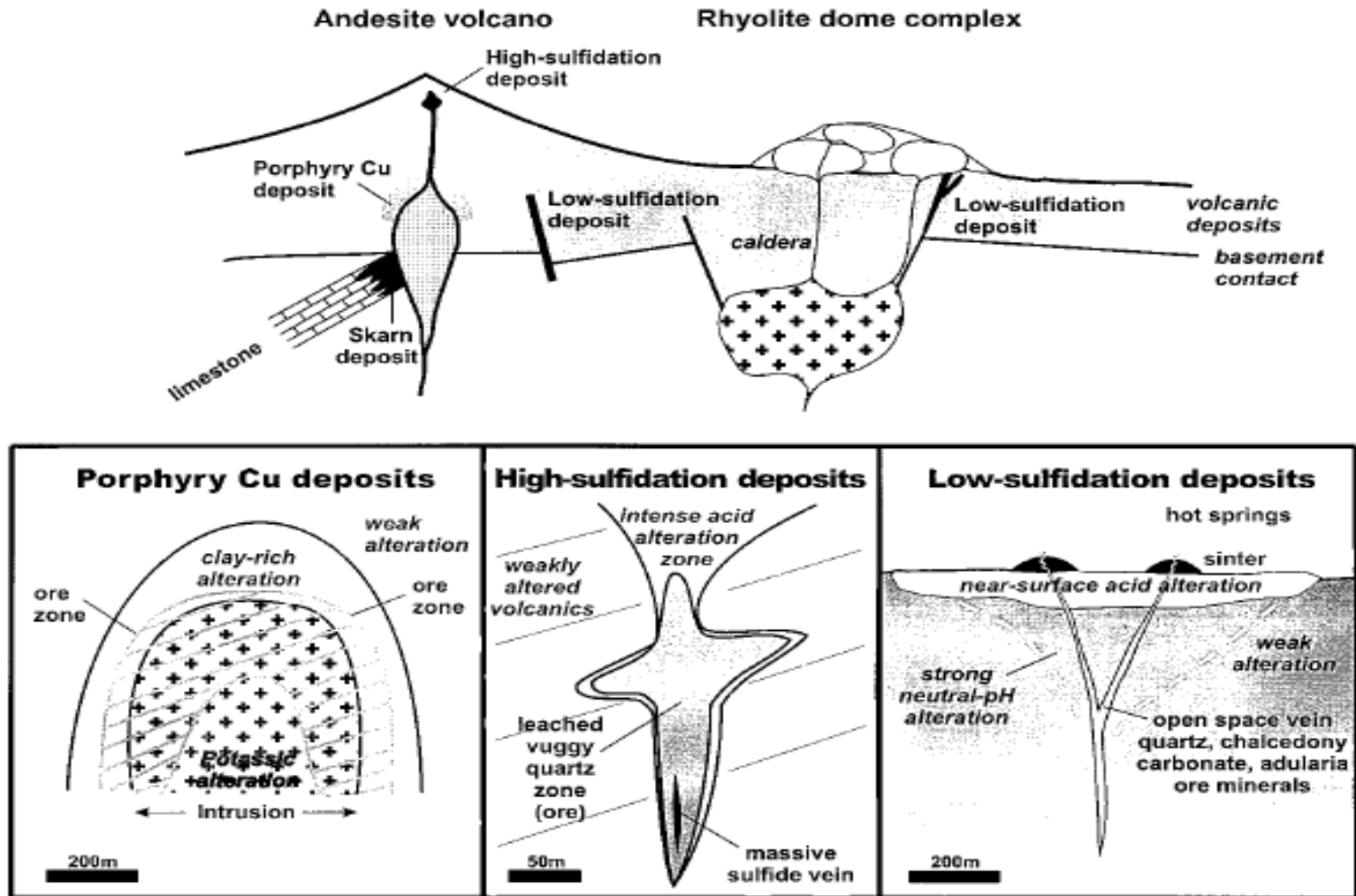
Serpentinizovaný olivín v bazaltu (Mongolsko K0061, P1DL)

Sericitizovaný a chloritizovaný ryolitový tuf (Mongolsko D0074, P1DL)

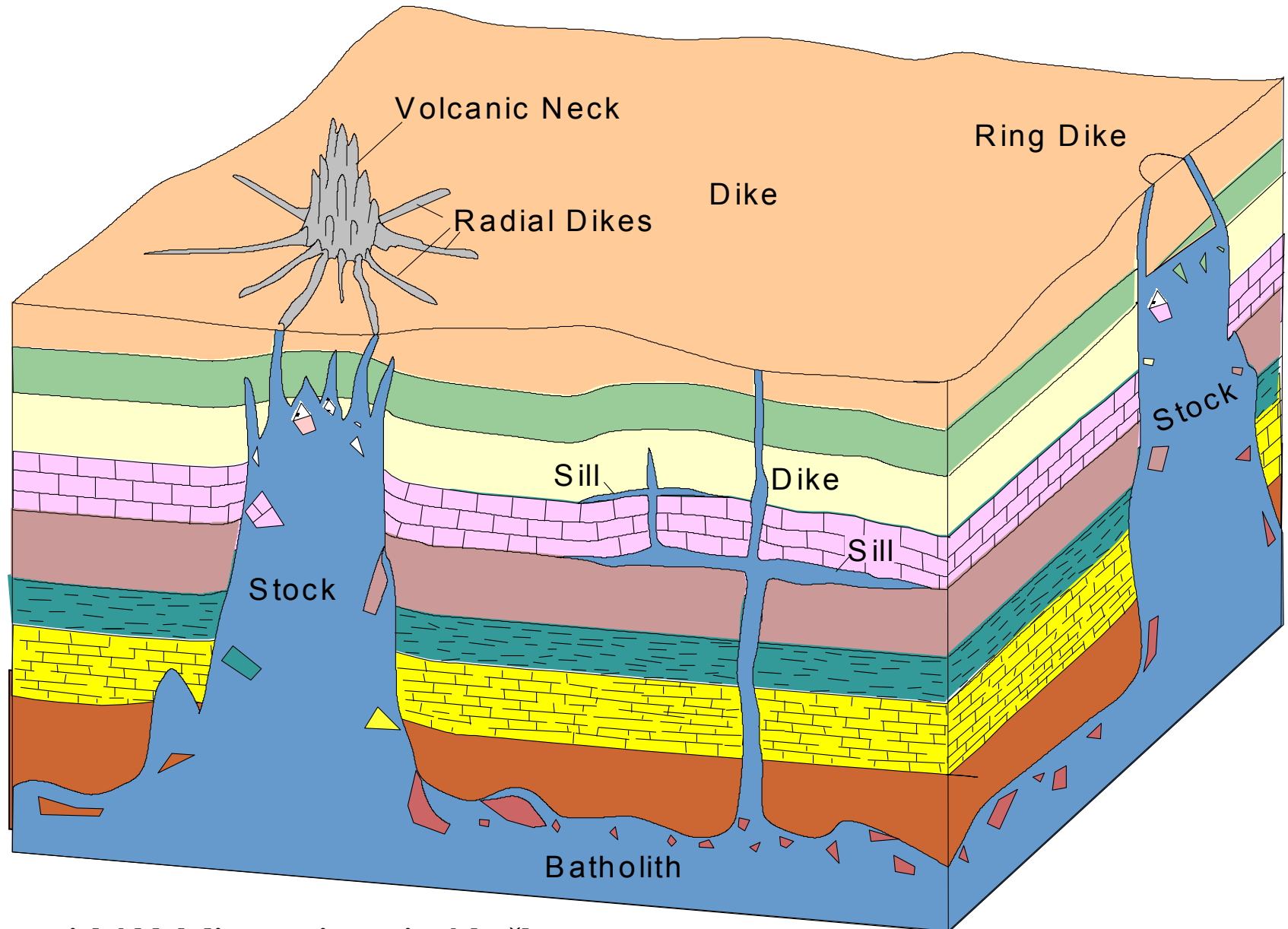
Ložiska nerostných surovin vázaná na vulkanity

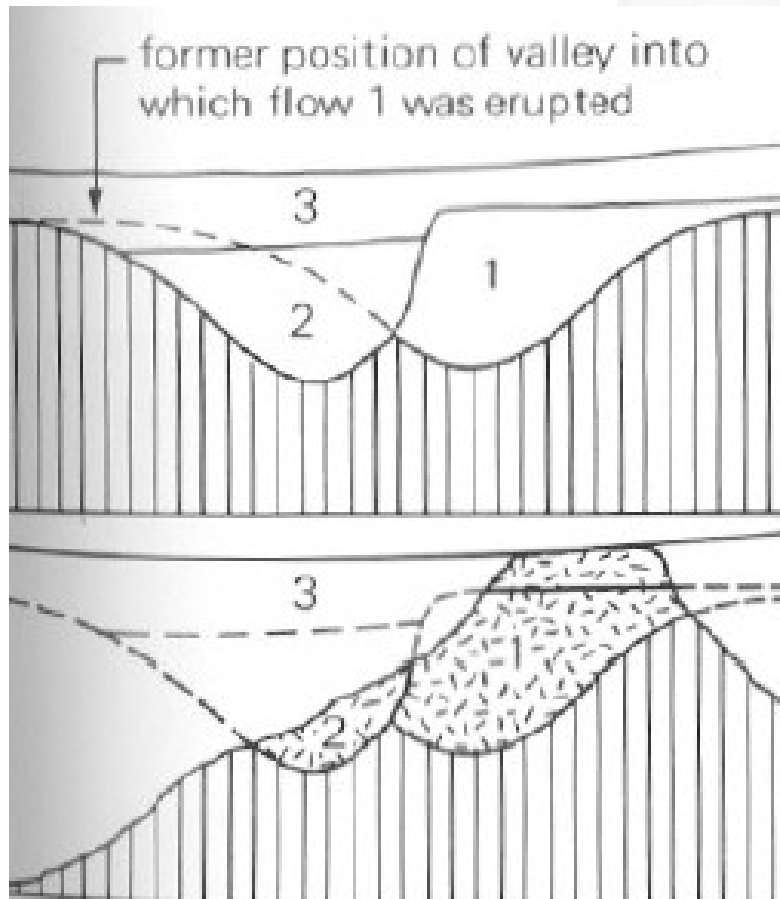
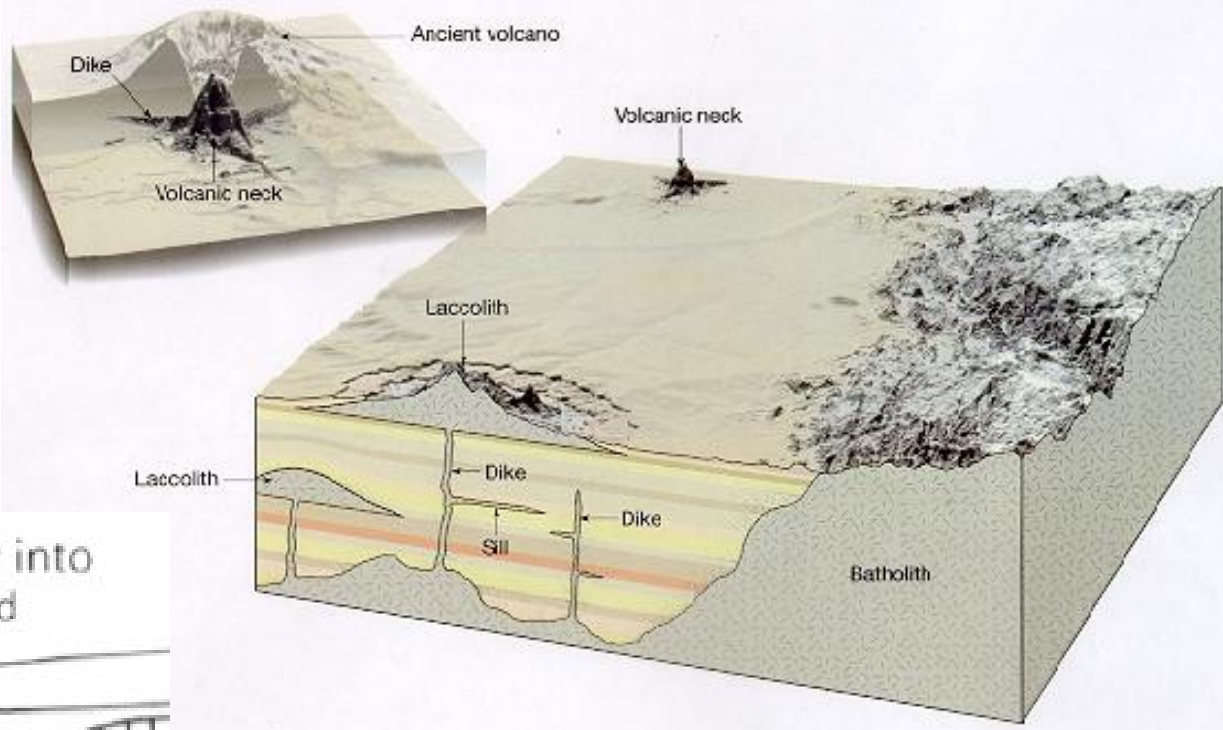
Setting of ore deposits in volcanic arcs (top). The small figures below show details of the most important deposit styles. (Left) Detail of a porphyry copper deposit. The intrusion is overprinted by zones of alteration; potassic (central), then clay-rich, and weak alteration of surrounding rocks. The ore zone overprints the alteration, typically focusing in the potassic zone or, more commonly, forming a shell around the contact between the potassic and clay-rich zones. (Middle) Detail of a high-sulfidation deposit. The vuggy quartz ore zone expands upward with irregular shape determined by permeability of the host volcanic rocks. It narrows at the top with a zone of clay-rich acid alteration. (Right) Detail of a low-sulfidation deposit. The ore is typically in structurally controlled veins, surrounded by neutral pH alteration.

C. Eroze a vulkanické tvary

Schematický blokdiagram intruzivních těles

- eroze může značně změnit tvary vulkanických těles
- některé vrstvy ve stratovulkánech bývají erodovány snadněj (tefra) než jiné (láva)
- Velmi odolné vůči zvětrávání jsou přírodní kanály a žíly

Efekt rozdílné eroze lávových proudů 1-3: proud 2 využil erozní kanál v proudu 1 a oba proudy byly přelity proudem 3. Po erozi můžeme mít dojem že proudy po sobě od nejstaršího následují v tomto pořadí 2-1-3

Eroze stratovulkánu

A. Aktivní stratovulkán produkuje pyroklastika a lávu,

- tento materiál pokryje okolí sopky

B. Když vulkanická aktivita skončí začíná eroze snižovat výšku kuželu a během několika tisíc let může dojít k odkrytí přírodního kanálu.

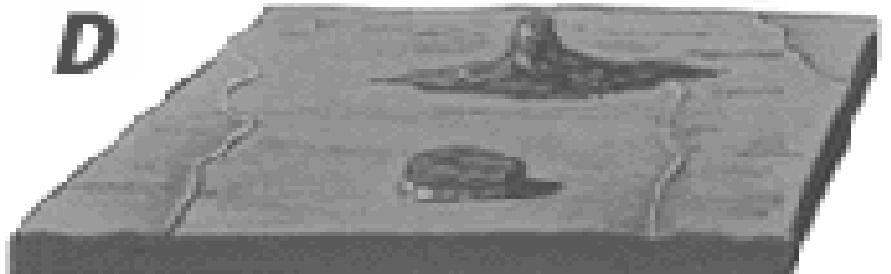
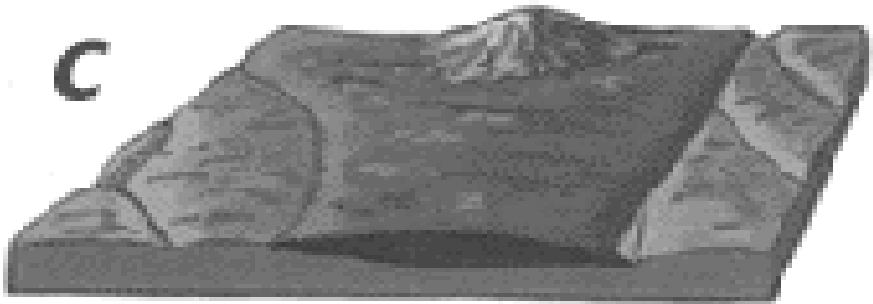
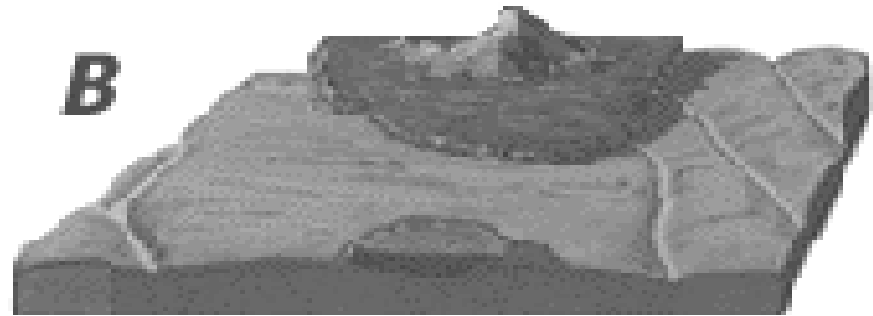
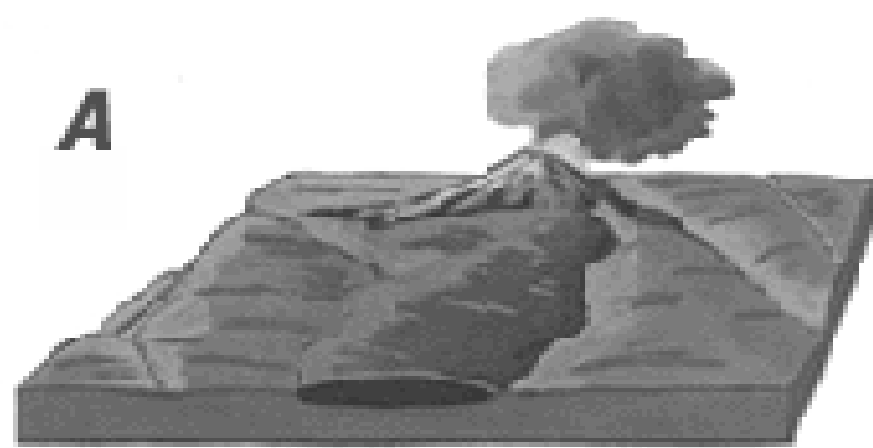
- V důsledku eroze se z původních lávových výlevů stanou izolované stolové hory kryté vrstvou lávy.

C. Vulkanická aktivita může pokračovat i řadu století.

- Vulkanický kužel roste a kolem vznikají lávová platá. zároveň jsou starší proudy erodovány.

D. Pokračující eroze odnese celý lávový kužel a odhalí původní reliéf.

- Zůstane zachován původní sopouch (volcanic neck) a stolové hory s relikty lávových proudů.

Sesuv intenzivně zvětralých pyroklastických horniny (Nikaragua)

Hranice dvou vulkanických proudů, starší je postižen lateritizací (Nikaragua)

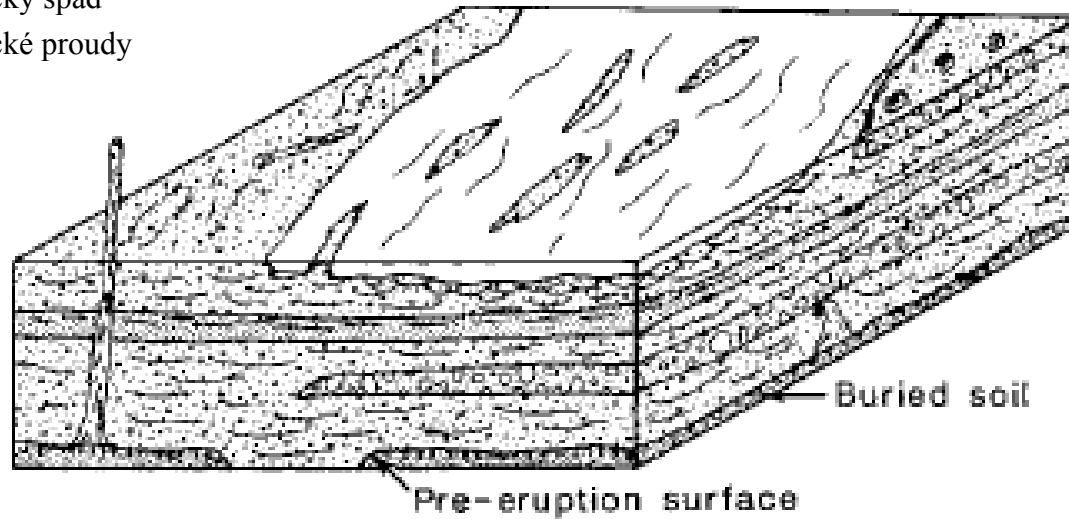

Andezity postižené zvětráváním a lateritizací (Nikaragua)

Diagram znázorňuje rozdíl mezi synerupční a intererupční seimentací v okolí stratovulkánů (SMITH 1991)

Syneruption:

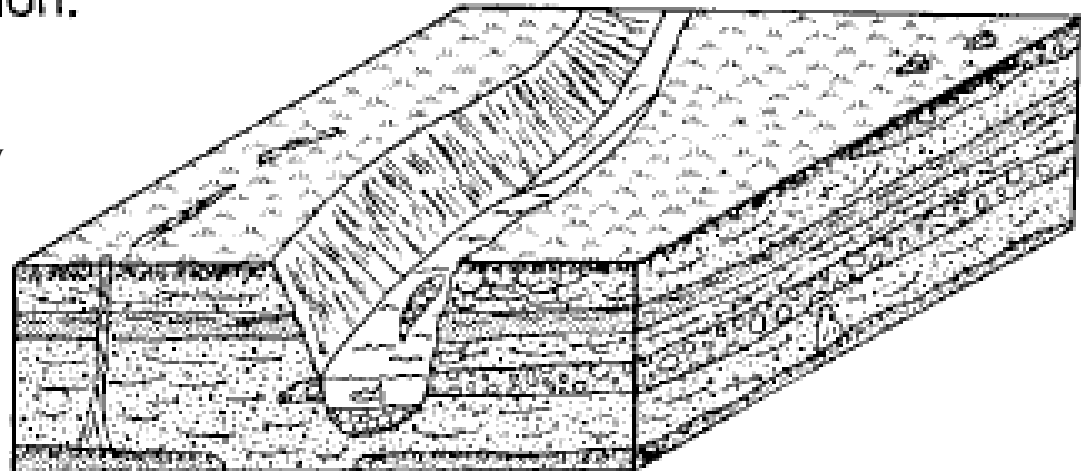
- > lávové proudy
- > pyroklastický spad
- > pyroklastické proudy
- > lahary

Shallow braided stream,
debris-flow,
hyperconcentrated-flow
deposits.

Inter-eruption:

- > epiklastika
- > říční a jezerní sedimenty
- > lahary

Vulkanický sopouch, Mongolsko

Tektonicky predisponované údolí řeky Malacatoya, Nikaragua